

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАЛАЧЕВСЬКА Лариса Іванівна

УДК 338.242.2:330.341.2:338.43

**УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ
ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Суми – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Сумському національному аграрному університеті Міністерства освіти і науки України.

**Науковий
консультант**

доктор економічних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України
МИХАЙЛОВА Любов Іванівна,
Сумський національний аграрний університет,
професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
ІЛЯШ Ольга Ігорівна,
Міжнародний університет фінансів,
проректор з наукової та міжнародної діяльності

доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН України,
МАКАРЕНКО Петро Миколайович,
Полтавська державна аграрна академія,
завідувач кафедри економіки підприємства

доктор економічних наук, професор
СКИДАН Олег Васильович
Житомирський національний
агроекологічний університет, ректор

Захист відбудеться «1» листопада 2019 року о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.859.01 у Сумському національному аграрному університеті за адресою: 40021, м. Суми, вул. Г. Кондратьєва, 160, зала засідань вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського національного аграрного університету за адресою: 40021, м. Суми, вул. Г. Кондратьєва, 160, корпус економічного факультету.

Автореферат розісланий «30» вересня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.М.Жмайлов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В сучасних умовах функціонування держави вектор її економічного зростання зміщується у сільську місцевість, що потребує активізації розвитку останньої. З іншого боку, актуальні тенденції розвитку сільських територій в економічно розвинутих країнах світу, зокрема Європейському Союзу, також свідчать про появу та динаміку тренду на комплексний розвиток таких територій, що дозволяє максимально реалізувати їхній потенціал. При цьому пріоритетними є інновації та інноваційний розвиток села. Саме вирішення проблем села, стимулювання ефективної інноваційної діяльності на цих територіях, відновлення й розбудова їхньої інфраструктури несуть у собі значний потенціал забезпечення сталого розвитку села і соціально-економічної системи України в довгостроковій перспективі. В контексті наведеного однією з найбільш актуальних потреб України є підвищення ефективності управління розвитком сільських територій на основі інновацій у їхньому інфраструктурному забезпеченні.

Фундаментальні засади управління розвитком сільських територій з використанням інновацій, зокрема в їхній інфраструктурі, розкрито в роботах таких зарубіжних науковців: Д. Акемоглу (D. Acemoglu), Д. Ахнера (D. Ahner), Ф. Бентца (F. Betz), А. Ісаксена (A. Isaksen), Л. Клекса (L. Klerkx), П. Кукі (P. Cooke), К. Льюїса (C. Leeuwis), Д. Рея (D. Ray), Р. Спітца (R. Spitze), М. Холберга (M. Hallberg) та ін. Проблематику та особливості управління інноваційним розвитком сільських територій досліджували такі вітчизняні вчені як М.О. Барановський, В.В. Борщевський, О.М. Бородіна, Т.Г. Васильців, І.В. Гончаренко, Ю.І. Данько, Т.О. Зінчук, О.І. Іляш, М.Ф. Кропивко, І.В. Ксьонжик, Е.М. Лібанова, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, В.Ю. Медвідь, С.І. Мельник, Л.І. Михайлова, О.О. Мороз, О.О. Недбалюк, О.І. Павлов, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, О. В. Скидан, М.І. Стегней, В.К. Терещенко, М.А. Хвесик, О.Г. Шпикуляк, О.П. Славкова та ін.

Разом з тим, аналіз наукового доробку з цієї проблематики засвідчив, що невирішеним залишається ряд теоретичних і прикладних проблем. Зокрема, подальшого дослідження вимагає комплекс питань, пов'язаних із формуванням ефективної державної підтримки розвитку сільських територій, обґрунтування інституційних змін у системі державного управління, розробки інтегрованої моделі системи управління інноваційним розвитком сільських територій, формування організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційного розвитку сільської інфраструктури. Потреба у формуванні цілісної концепції реалізації управління розвитком українських сільських територій на основі інновацій обумовила актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана у відповідності до планів науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету в межах тематик: «Вдосконалення національного менеджменту організацій в умовах розширення

світогосподарських зв'язків України» (0104U009102), де автором обґрунтовано концептуальні засади розвитку інформаційно-консультаційного забезпечення АПК і сільського населення в регіональному підкомплексі; «Розвиток національного менеджменту за умов ринкових трансформацій та глобалізації економіки» (0108U000341) – модель розвитку інноваційно-орієнтованої території як частини національної інноваційної системи; «Вдосконалення розміщення, використання та відтворення продуктивних сил Сумської області» (0114U005304) та «Підвищення економічної ефективності використання та відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств» (0114U005303) – вплив сільськогосподарської кооперації на розвиток сільських територій; «Розвиток менеджменту організацій в умовах світогосподарської інтеграції та глобалізаційних викликів» (0114U002209) – напрямки розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні; «Інституційне забезпечення сталого розвитку сільських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи» (0117U004254) – концептуальні підходи поліпшення умов життя за рахунок інноваційного розвитку інфраструктурного забезпечення сільських територій в умовах адміністративно-територіальної реформи (соціальної, виробничої, транспортної, інженерної, консультаційно-інформаційної та екологічної інфраструктури); «Підтримка розвитку сільськогосподарських кооперативів в Україні» (проект Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй «ФАО» 327776) – роль сільськогосподарської кооперації як механізму стимулювання інноваційної діяльності у сільській місцевості; «Розвиток сталого сільського господарства» (проект Швейцарського бюро співробітництва в Україні 81047457) – тенденції сталого розвитку сільського господарства в регіональному масштабі на основі застосування методу RISE 3.0. Ряд положень виконані в межах науково-дослідної теми Сумського державного університету «Розвиток механізмів управління інноваційною складовою економічної безпеки України» (0117U007024), де автором досліджено специфіку інноваційної активності аграрних підприємств та обґрунтовано загальні принципи організації інноваційної діяльності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретико-методологічне обґрунтування та розроблення науково-методичного і прикладного інструментарію управління інноваційним розвитком сільських територій.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- розвинути змістове наповнення сутності поняття «сільські території» та процесу їхнього інноваційного розвитку в межах національної економіки;
- дослідити еволюцію наукових поглядів на теорії інноваційного розвитку і функції управління інноваціями та уточнити принципи, цілі й завдання забезпечення інноваційного розвитку сільських територій;
- дослідити методичний інструментарій оцінки управління розвитком сільських територій в Україні та розкрити тенденції у застосуванні підходів до управління інноваціями в контексті розвитку цих територій;

- оцінити моделі та методи управління інноваційним розвитком сільських територій на основі інфраструктурного забезпечення;
- проаналізувати стан і тенденції розвитку сільських територій у світі та в Україні в умовах глобалізації та ідентифікувати передумови забезпечення розвитку сільських територій на основі інновацій;
- розробити методичний інструментарій оцінки впливу конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні;
- запропонувати методичні засади оцінки інфраструктурного забезпечення розвитку сільських територій в Україні;
- поглибити інституційні аспекти інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій;
- обґрунтувати необхідність впровадження інституційних змін в системі управління інноваційним розвитком сільських територій;
- поглибити підходи до формування інтегрованої моделі управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні;
- удосконалити організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури українських сільських територій;
- удосконалити систему інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності в сільській місцевості України.

Об'єктом дослідження є процес управління інноваційним розвитком сільських територій.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та прикладних засад управління інноваційним розвитком сільських територій.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи стали фундаментальні положення сучасної економічної теорії, теорії державного регулювання економіки, концепції сталого розвитку, теорії аграрних відносин та наукові праці з питань забезпечення управління розвитком сільських територій на основі інновацій у їхньому інфраструктурному забезпеченні.

У дисертації використано такі методи наукового дослідження: логічного узагальнення – при уточненні понятійно-категоріального апарату інноваційного розвитку сільських територій; наукової абстракції – при поглибленому пізнанні економічних процесів розвитку сільської місцевості на основі виокремлення головних сторін розробки, впровадження і використання інновацій у цій місцевості; порівняльного аналізу – при дослідженні світових та вітчизняних трендів сучасних трансформацій сільських територій та аграрного сектору економіки; системного аналізу – в контексті розкриття економічного значення сільських територій у національній економіці та їх інноваційного розвитку в межах розбудови сільської місцевості країни; логіко-історичний метод – для дослідження еволюції наукових поглядів на теорії інноваційного розвитку; метод аналогій – для встановлення відношень еквівалентності між розвитком сільських територій у розвинутих країнах та країнах, що тільки розвивають власну економіку, в тому числі України; метод індукції – при оцінці інноваційного розвитку українських сільських територій; метод дедукції – для

розкриття загальних тенденцій розвитку сільських територій у світі, в тому числі на базі розробки, впровадження і використання інновацій; метод порівняння – для дослідження світових та вітчизняних тенденцій управління розвитком сільських територій на основі інновацій у їхньому інфраструктурному забезпеченні; компаративний аналіз – для оцінки особливостей управління інноваційним розвитком сільських територій у світі та в Україні; структурно-функціональний метод – для виявлення, в межах інноваційного розвитку сільських територій, ролі та місця системи інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності в українській сільській місцевості; системно-генетичний метод – при розкритті умов зародження, розвитку і трансформації системи управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні.

Інформаційно-фактологічна база дослідження: закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, аналітично-звітні дані Міністерства фінансів України, Мінагрополітики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України, Євростату, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою ім. Лейбніца, наукові публікації з питань управління розвитком сільських територій на основі інновацій у їхньому інфраструктурному забезпеченні.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна полягає у вирішенні наукової проблеми щодо управління інноваційним розвитком сільських територій.

Основні теоретико-методичні та прикладні результати дисертаційного дослідження, що характеризуються науковою новизною, полягають у наступному:

вперше:

– запропоновано концептуальний підхід до методології ранжування країн світу відповідно до стану розвитку сільських територій на основі інтегрального поєднання показників: обсягу ВВП на душу населення, рівня та особливостей державної підтримки таких територій, а також ідентифікації сукупності тенденцій їх розвитку. Його застосування дозволяє підвищити соціально-економічний ефект від комбінованої (державної, міжнародних організацій та бізнес-структур) підтримки інноваційного розвитку сільських територій та визначити стратегічні пріоритети управління в достроковій перспективі;

– обґрунтовано методичний підхід до оцінки впливу конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій, який формується на основі інтегральних показників (впливу конкурентного середовища сільських територій на управління інноваційним розвитком; впливу конкурентного середовища бізнес-одиниць, що функціонують на сільських територіях; впливу конкурентного середовища сільських домашніх господарств). Його застосування дозволило провести оцінювання такого впливу для України та виявити проблематику взаємодії конкурентного середовища та

його складників з управління інноваційним розвитком українських сільських територій;

– доведено доцільність впровадження інституційних змін у системі управління інноваційним розвитком сільських територій шляхом формування державного інституту у сфері розвитку інновацій, до функціональної системи якого належатиме вдосконалення системи інформаційно-консультаційної підтримки інноваційної діяльності сільських територій;

удосконалено:

– теоретико-методичний підхід до класифікації сільських територій, в основі якого покладений алгоритм комплексної оцінки стану їх інноваційного розвитку та який, на відміну від існуючих, передбачає розрахунок інтегрального показника оцінки рівня стійкості цих територій до зовнішніх та внутрішніх негативних чинників впливу;

– наукові засади формування інтегрованої моделі системи управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні, яка, на відміну від наявних, визначається як складник глобальної та національної систем управління інноваціями та включає модель оптимізації такого типу управління на цих територіях;

– науково-методичні основи формування організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій, що відрізняються від наявних виділенням трьох рівнів механізму (макро-, мезо-, мікро-), локалізацією загроз, можливостей, позитивних і негативних чинників впливу на функціонування цього механізму на кожному з виділених його рівнів, а також використанням кооперації та кооперативів як одного з ключових його складників;

– систему інформаційно-консультаційної підтримки інноваційного розвитку сільських територій, яка, на відміну від існуючих, включає багаторівневу архітектуру взаємодії суб'єктів і об'єктів на макро-, мезо-, мікро-рівнях, при цьому до кожного з рівнів системи входять чотири ключові підсистеми: інформаційно-довідкова, консультаційна, інноваційна, навчальна;

набули подальшого розвитку:

– запропоновано методологічні засади ранжування сільських територій України за рівнем розвитку їхньої інфраструктури за чотирма складниками (соціальна, виробнича, інституціональна та інформаційна інфраструктура), що дозволило провести ранжування сільських територій за окремими областями в Україні та визначити загальний рівень інфраструктурного забезпечення, а також критичні проблеми, що потребують вирішення;

– обґрунтування змістовної сутності поняття «інноваційний розвиток сільських територій» як складного процесу, що пов'язаний з розробкою, впровадженням та використанням нововведень, та вимагає інфраструктурної модернізації, перетворення організаційно-економічного механізму господарювання, створення інституціональних, організаційних та відповідних просторових умов, а також передумов та чинників розвитку сільських територій на основі інновацій, що дозволило встановити особливості його забезпечення в сучасних умовах трансформації світової і національних економік;

– наукові підходи до визначення принципів, цілей та завдань забезпечення інноваційного розвитку сільських територій, що, на відміну від наявних, дозволили довести пріоритетність саме такого типу розвитку сільської місцевості країни в умовах трансформації світової і національних економічних систем;

– теоретичні підходи до ідентифікації передумов забезпечення розвитку сільських територій, які, на відміну від наявних, враховують складність та багатоваріантність розвитку цих територій, а також спираються на необхідність розробки і впровадження інновацій, зокрема в межах відновлення й розвитку їхньої інфраструктури;

– наукові підходи до визначення напрямків розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні, специфіка яких – використання матричного методу, що дозволяє виявити найбільш ефективні напрямки з акцентом на взаємодію владних інститутів (інститутів місцевого самоврядування) та національних (іноземних) суб'єктів підприємницької діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані відповідними державними органами при вдосконаленні чинних механізмів державної політики розвитку сільських територій, органами місцевого самоврядування при розробці стратегій розвитку окремих сільських територій та суб'єктами підприємницької діяльності, що функціонують у межах сільських територій для оптимізації власної фінансово-господарської діяльності.

Розроблені методичні інструментарії ранжування країн світу в контексті розвитку їх сільських територій, а також ранжування сільських територій України впроваджені в діяльність Міністерства аграрної політики України (довідка № 37-18-15/9300 від 08.04.2019 р.). Концептуальні підходи до формування інтегрованої моделі управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні використовуються державною установою «НМЦ «Агроосвіта» МОН України (довідка № 142 від 09.04.2019 р.). Методичні розробки щодо оцінки впливу конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій та пропозиції щодо удосконалення системи інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності в сільській місцевості використовуються Департаментом агропромислового розвитку Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-17/969 від 29.05.2019 р.). Пропозиції щодо формування організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій, а також використання кооперації та кооперативів як однієї з ключових його складових впроваджені в діяльність Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації (довідка № 01-18/35 від 16.04.2019 р.); науково-методичні підходи щодо забезпечення інноваційного розвитку сільських територій на основі відновлення та розвитку їхньої інфраструктури, а також теоретичні підходи до визначення напрямків та

ідентифікації передумов забезпечення цього розвитку – в діяльність Новослобідської сільської ради Путивльського району Сумської області (довідка № 700/02-27 від 03.06.2019 р.); методичний інструментарій ранжування сільських територій за рівнем їх розвитку – в діяльність Хотінської селищної ради Сумського району Сумської області (довідка № 564/1 від 06.06.2019 р.).

Окремі результати дисертаційного дослідження впроваджені в навчальний процес Сумського національного аграрного університету (акт № 252 від 21.01.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням. Визначені та обґрунтовані в дисертації наукові положення, висновки та пропозиції, одержані практичні результати є особистим внеском здобувача. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та положення, одержані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертації оприлюднені та одержали позитивну оцінку на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «International Scientific Conference Modern Economic Research: Theory, Methodology, Strategy» (Кельце (Польща), 2018 р.); «Менеджмент, фінанси та підприємництво: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток» (Львів, 2018 р.); «Актуальні проблеми економіки та менеджменту» (Запоріжжя, 2018 р.); «Corporate Governance: Strategies, Processes, Technology» (Каунас (Литва), 2017 р.); «Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення» (Дніпро, 2017 р.); «Кооперативні читання: 2017 рік» (Житомир, 2017 р.); «Актуальні питання сучасної економіки» (Умань, 2013 р.); «Laendliche Raume im Umbruch. Herausforderungen in Mittel- und Osteuropa» (Фрайзінг (Німеччина), 2011); «Аграрний форум – 2008» (Суми, 2008 р.); «Ефективність використання ресурсного потенціалу в умовах сталого розвитку сільського господарства» (Харків, 2007 р.); «Формування конкурентоздатності підприємств АПК в умовах трансформації економіки» (Полтава, 2004 р.) та науково-практичних конференціях викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (2004-2018 рр.)

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано в 49 наукових працях загальним обсягом 39,12 друк. арк., з яких особисто авторськими є 37,39 друк. арк., зокрема 1 одноосібна монографія, розділи у 5 колективних монографіях, 25 статей у наукових фахових виданнях України та 4 статті в наукових виданнях інших держав (з яких 3 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, серед них 2 – до баз Scopus та Web of Science), 14 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг – 450 сторінок, зокрема 409 сторінок основного тексту, 31 таблиця, 53 рисунки, 7 додатків та список літератури з 395 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичні основи управління інноваційним розвитком сільських територій**» досліджено розвиток сільських територій як об'єкту управління інноваціями; узагальнено еволюцію теорії інноваційного розвитку та надано характеристику функціям управління інноваціями; виділено принципи, цілі та завдання забезпечення інноваційного розвитку сільських територій.

Систематизація наукових поглядів на зміст понять «сільські території» та «сталий розвиток сільських територій» дозволила виявити їх нерозривний взаємозв'язок з інноваціями. Спираючись на точку зору О.В. Положаєнко доведено, що процес сталого розвитку сільських територій ґрунтується на комплексній системі інструментів забезпечення їх інноваційного розвитку (правових, економічних, адміністративних, організаційних, освітніх, традиційних тощо), пов'язаних між собою спільними цілями, принципами й забезпеченням відповідними ресурсами. На основі чого було сформовано авторське визначення поняття «інноваційний розвиток сільських територій» як складного процесу, що пов'язаний з розробкою, впровадженням та використанням нововведень та вимагає інфраструктурної модернізації, перетворення організаційно-економічного механізму господарювання, створення інституціональних, організаційних та відповідних просторових умов, а також передумов та чинників розвитку сільських територій на основі інновацій.

Доведена важливість інноваційного розвитку сільських територій як одного з ключових критеріїв забезпечення розвитку регіонів та країни в цілому, а також зростання добробуту населення на цих територіях і в державі загалом. При цьому, були ідентифіковані завдання і функції сільських територій у збалансуванні розвитку національної економіки. Розкрито сучасні тенденції розвитку сільських територій у світі, де пріоритетом є забезпечення їх сталого розвитку, що, у свою чергу, спирається на сукупність основних складників, які були виділені в процесі проведення дослідження. Характеристика цих складових дозволила виявити тісний взаємозв'язок та вплив на сталий розвиток сільських територій інновацій і їх інфраструктури.

Дослідження світових та національних тенденцій забезпечення сталого розвитку сільських територій виявило формування інклюзивної економіки на таких територіях у межах зростання процесів децентралізації, що дозволило виявити сукупність відповідних передумов забезпечення цього розвитку, а також передумов здійснення інноваційної діяльності в сільській місцевості.

У процесі опрацювання літературних джерел було визначено домінуючі ознаки розвитку теорії інновацій, до яких віднесено: дослідження сутності інновацій та їхньої ролі в економічному розвитку (перший етап); дослідження функцій управління інноваційною діяльністю (другий етап); перехід до розуміння системності інновацій та взаємозалежне дослідження технології, економіки й суспільства (третій етап).

Оцінювання сучасних тенденцій інноваційної діяльності на світовому, національному та регіональному рівнях дозволило виявити визначальну роль інновацій у забезпеченні сталого розвитку сільських територій та аграрного виробництва на цих територіях. Серед головних тенденцій виявлено такі: зростання інвестицій в інновації на сільських територіях, у тому числі державних; нарощування виробництва сільськогосподарської продукції та покращення умов проживання сільського населення за рахунок активізації інноваційної діяльності у сільській місцевості. Наведене дозволило сформувати організаційно-функціональну модель здійснення інноваційної діяльності в агросекторі національної економіки (АСНЕ) (рис. 1).

Рис.1 –Організаційно-функціональна модель здійснення інноваційної діяльності в АСНЕ

Розгляд тенденцій інноваційної діяльності в сільській місцевості довів необхідність визначення функцій, принципів, цілей та завдань забезпечення інноваційного розвитку сільських територій. При цьому, опрацювання теоретичних та методологічних розробок дозволило виокремити наступні функції управління інноваціями: прогнозування впровадження нових розробок та винаходів; формування інноваційних цілей на короткострокову та довгострокову перспективу; планування витрат, необхідних для залучення іноземних інноваційних розробок або фінансування вітчизняних; координація

дій усіх потенційних стейкхолдерів для впровадження інноваційних продуктів; стимулювання суб'єктів господарської діяльності для модернізації виробництва на інноваційній основі; контроль за ефективністю впровадження інноваційних продуктів.

Забезпечення інноваційного розвитку сільських територій повинно спиратись на відповідні принципи, де поруч з традиційними (ієрархічності, цільової орієнтації, системності, адаптивності) запропоновано включити принцип економічності, який вказує на те, що організація інноваційної діяльності повинна сприяти оптимальній результативності інноваційного процесу шляхом скорочення інноваційного циклу, підвищення конкурентоспроможності як сільських територій в цілому, так і їх складових, зокрема суб'єктів підприємницької діяльності.

Для забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні в умовах трансформації світової і національної економічних систем та активізації процесів децентралізації в країні необхідно ставити та досягати чіткі цілі та завдання організації інноваційної діяльності на цих територіях, де, на додаток до традиційних, запропоновано включити: відносно цілей – сприяння швидкому економіко-соціальному розвитку об'єднаних територіальних громад як осередку забезпечення сільського розвитку за рахунок акумулювання фінансових та ресурсних активів, впровадження інноваційних розробок; відносно завдань – активізація маркетингових досліджень щодо виявлення потреб в інноваціях для інклюзивного розвитку економіки окремих сільських територій.

У другому розділі **«Методологічні основи управління інноваційним розвитком сільських територій»** проведено дослідження методичного інструментарію оцінки розвитку сільських територій в Україні; розкрито тенденції в застосуванні підходів до управління інноваційним розвитком сільських територій; зроблена критична оцінка моделей та методів управління сталим розвитком сільських територій на основі інфраструктурного забезпечення.

Дослідження розвитку українських сільських територій дозволило виявити основні групи проблем їх розвитку (соціальні, економічні, технологічні, екологічні, галузеві) та необхідність їх вирішення в межах використання досвіду Європейського Союзу (Стратегії «Європа 2020»), де основне місце займає забезпечення сталого розвитку на основі інновацій у сільську місцевість, зокрема її інфраструктуру. Водночас, проблемою є оцінка розвитку сільських територій, оскільки існуючі методики не дозволяють повною мірою розкрити всі складові такого розвитку.

Спираючись на критичну оцінку напрацювань вчених, була запропонована методика оцінки розвитку сільських територій в країні, яку можливо використати в Україні, що складається з трьох ключових етапів: збір інформації на основі визначеної групи показників, які характеризують розвиток сільських територій; розрахунок кожного з показників коефіцієнту стійкості; визначення інтегрального коефіцієнту стійкого розвитку сільської території. При цьому базовим показником запропонованої методики повинен бути

валовий територіальний продукт, який запропоновано розраховувати за допомогою трьох методів: факторної оцінки, розподільчого та результуючого підходів.

Окремо наголошено, що розроблений методичний підхід має включати у свій склад моніторинг розвитку сільських територій, який складається з шести етапів та критерії оцінювання сільської місцевості, які дозволяють проводити ранжування її розвитку за стійкістю цієї місцевості до зовнішніх та внутрішніх негативних чинників впливу (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація сільських територій за рівнем розвитку

Рівень стійкості	Сума балів	Характеристика групи
Сталий розвиток	понад 30	Сільські території з високим рівнем розвитку економіки, з розвиненою інфраструктурою, з оптимальним розселенням, що забезпечують високий рівень життя населення
Стан, наближений до сталого розвитку	26 – 30	Території, на яких розвивається економіка, зростають доходи населення, органи місцевого управління приділяють належну увагу питанням розвитку інфраструктури
Середній рівень розвитку	21 – 25	Сільські території, на яких розвиток усіх сфер життєдіяльності перебуває на середньому рівні або виражений більшою або меншою мірою
Стан нестабільного розвитку	16 – 20	Сільські території, на яких не розвинена економіка, спостерігається низький рівень життя населення, рівень розвитку інфраструктури не відповідає поставленим вимогам
Стан нестійкого розвитку	до 15	Території, на яких не розвинена економіка, не приділяється увага розвитку інфраструктури, велика частина населення немає достатньо коштів для купівлі продуктів харчування

Доведено, що забезпечення сталого розвитку сільських територій можливо лише за умови ефективного управління інноваційною діяльністю на цих територіях, у межах якого необхідно використовувати відповідний інструментарій: нормативно-правовий, адміністративний та соціально-економічний. При цьому було ідентифіковано проблеми розвитку сільських територій, що ускладнюють процес управління, до яких віднесено: відсутність впорядкування земельних відносин; занепад сучасної інженерної та соціальної інфраструктури; відсутність у громадян матеріальних можливостей для життєзабезпечення в селі; технічне та технологічне відставання сільських територій.

Для вирішення виявлених проблем було обґрунтовано використання дієвих інструментів управління інноваційним розвитком сільських територій, а саме: комплексне планування сільського розвитку; створення інфраструктурних об'єктів виробничої та соціальної сфер; державно-приватне партнерство при плануванні розвитку сільських територій.

Окремо було розроблено та запропоновано етапи управління інноваційним розвитком сільських територій: подолання наявних диспропорцій

розвитку за рахунок підтримки фермерських господарств та сприяння розвитку обслуговуючих кооперативів з метою підвищення ефективності діяльності дрібних товаровиробників; формування виробничої та соціальної інфраструктури з метою забезпечення гідних умов проживання та налагодження конкурентоспроможного виробництва; налагодження замкнутих циклів виробництва продукції з використанням місцевої сировини та залученням спеціалістів. У цьому контексті наголошено на необхідності враховувати процеси децентралізації, що відбуваються в Україні.

З огляду на неефективність обраної моделі розвитку сільських територій та аграрного сектору національної економіки в Україні та, критично дослідивши сучасні наукові підходи до формування моделі сільської економіки через призму руралізму та неоруралізму, були виокремлені складові аграрного виробництва як системоутворюючої частини розвитку сільських територій, а також сукупність груп показників оцінки моделі розвитку сільських територій у країні, до яких належать:

- економічні – характеризують економічну ефективність ведення господарської діяльності (валова продукція сільського господарства; питома вага капітальних інвестицій у сільське господарство; рівень прибутковості сільськогосподарських підприємств; продуктивність праці сільського населення; обсяги державного фінансування сільської економіки);

- інституційні – відображають стан нормативно-правового забезпечення (виконання відповідних функцій органами місцевого самоврядування; рівень доступу сільського населення до органів самоврядування; витрати на НДДКР (% від бюджету); рівень виконання цілей програм розвитку; наявність стратегії сталого розвитку);

- соціальні – відображають соціальну ефективність (співвідношення доходів та загальних витрат домогосподарств; рівень безробіття селян; частка витрат бюджету на охорону здоров'я; забезпеченість селян лікарняними місцями; частка витрат бюджету на освіту; доступ до ЗМІ та Інтернету);

- екологічні – характеризують екологічний стан (витрати на заходи зі скорочення забруднення атмосфери; витрати на заходи з відновлення екосистем; витрати на заходи зі збереження біорізноманіття; обсяги відходів від стаціонарних і пересувних джерел забруднення на одну особу; рівень використання біотехнологій);

Спираючись на досвід реалізації Стратегії «Європа 2020», було розроблено стратегічні орієнтири розвитку вітчизняних сільських територій із врахуванням оптимізації їх інфраструктурного забезпечення, до яких віднесено: підтримку конкурентоспроможності малого середнього бізнесу (підтримка бізнесу на стадії започаткування, запровадження програм фінансування аграрних стартапів); розвиток сільського туризму; забезпечення населення водою та продуктами харчування; інновації для розумової спеціалізації; інновації для низьковуглецевої економіки; фінансування проектів та залучення коштів донорів для розвитку природного капіталу, збереження довкілля; запровадження геоінформаційних технологій; розвиток навичок робочої сили; зростання навичок та підтримка прагнення молоді до розвитку; реалізація

потенціалу працівників низькооплачуваних професій; підтримка молодих безробітних; створення додаткових робочих місць у сільській місцевості.

Визначено, що сучасну модель забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні необхідно базувати на використанні досвіду ЄС, інноваціях та відновленні і розвитку інфраструктури сільської місцевості країни, зокрема з використанням інновацій.

Окремо визначено стейкхолдерів, стратегічну мету, цілі та інструменти забезпечення сталого розвитку українських сільських територій в умовах децентралізації та інтеграції країни до економічного простору Євросоюзу.

У третьому розділі **«Сучасний стан і перспективи розвитку сільських територій в Україні»** проаналізовано стан і розкриті тенденції розвитку сільських територій у світі та в Україні в умовах глобалізації, а також виявлені передумови забезпечення розвитку сільських територій на основі інновацій.

Аналіз світових тенденцій розвитку сільських територій показав їх важливість для світової та національних економічних систем, а також наявність значної кількості проблем. Водночас, з огляду на недоречність поєднання в єдине ціле тенденцій розвитку сільських територій у всіх країнах світу на основі критичної оцінки міжнародної практики класифікації держав та напрацювань вітчизняних науковців, було запропоновано розподілити країни на чотири групи, зважаючи на розмір ВВП на душу населення: економічно розвинуті країни (більше 20 тис. дол. США), країни-переслідувачі (від 10 до 20 тис. дол. США); країни, що розвивають власні економічні системи (від 5 до 10 тис. дол. США); країни-аутсайтери (менше 5 тис. дол. США).

Для кожної з виокремлених груп країн було виявлено ключові тенденції розвитку сільських територій та розкрито складові державної підтримки, що дозволило доповнити ранжування країн у контексті розвитку їх сільської місцевості.

Аналіз статистичної інформації дозволив виявити такі тенденції розвитку сільських територій у економічно розвинутих країнах: диверсифікацію економічної діяльності з акцентом на сільське господарство та сферу послуг; двосторонні міграційні процеси; трансформацію державної підтримки; зростання незалежності та самостійності сільських територій; розвиток інфраструктури; збільшення обсягів інновацій у різні аспекти соціально-економічного розвитку сільських територій; активний вплив на розвиток глобалізаційних процесів; вирівнювання соціально-економічних умов функціонування з міськими територіями.

В межах оцінки розвитку сільських територій у країнах-переслідувачах було ідентифіковано такі тенденції: інтенсифікація сільського господарства з поступовим збільшенням ролі сфери послуг на сільських територіях; односторонні міграційні процеси середньої інтенсивності; зростання державної підтримки; розбудова інфраструктури; залучення інновацій в агропромисловий комплекс; активний вплив на розвиток глобалізаційних процесів; збільшення інвестиційних вкладень; покращення соціально-економічних умов життя на сільських територіях.

Аналіз розвитку сільських територій у країнах, що розвивають власні економічні системи, показав наступні тенденції: інтенсифікацію сільського господарства з акцентом на високомаржинальні сільські продукти; односторонні міграційні процеси високої інтенсивності; державну підтримку з акцентом на розвиток виробництва та сфери послуг; побудову відповідної інфраструктури; залучення інновацій у сільське господарство; активний вплив на розвиток глобалізаційних процесів; збільшення інвестиційних вкладень, переважно іноземного походження; покращення соціально-економічних умов життя на сільських територіях.

Оцінка розвитку сільських територій у країнах-аутсайдерах дозволила виявити такі тенденції: інтенсифікацію сільського господарства з акцентом на низькомаржинальні сільські продукти; односторонні міграційні процеси низької інтенсивності; комбіновану підтримку розвитку таких територій зі сторони держави, країн-донорів, міжнародних організацій; значні проблеми з інфраструктурою; низький рівень залучення інновацій у сільське господарство; активний вплив на розвиток глобалізаційних процесів; збільшення інвестиційних вкладень, переважно іноземного походження; низький рівень соціально-економічних умов життя на сільських територіях.

На основі аналізу розвитку національної економіки України та її сільської місцевості у 2007 – 2017 роках було доведено критичну важливість сільських територій для країни. При цьому ідентифіковано сукупність тенденцій розвитку цих територій, а саме: інтенсифікацію сільського господарства з акцентом на низькомаржинальні сільські продукти, переважно рослинництва та шкідливі для ґрунтів агропродукти; зростання частки сільського господарства у ВВП та експорті країни; незбалансовану структуру експорту за значної його географічної диверсифікації; зростання органічного та «крафтового» сільського господарства; дисбаланси у сфері послуг на сільських територіях з акцентом на «зелений туризм»; значні проблеми з інфраструктурою; односторонні міграційні та еміграційні процеси (низька інтенсивність); комбіновану підтримку (державна, приватний бізнес, домашні господарства, країни-донори, міжнародні організації); низький рівень залучення інновацій; активний вплив на розвиток глобалізаційних процесів; низький рівень залучення інвестиційних вкладень; низький рівень соціально-економічних умов життя на сільських територіях.

Аналіз функціонування аграрної сфери національної економіки України показав зростання обсягів виробництва та експорту агропродукції в країні, особливо продукції рослинництва за 2007 – 2017 роки, незважаючи на кризові прояви у національній економічній системі. За такої умови дві послідовні економічні кризи (2008 – 2009, 2013 – 2015 роки), що негативно позначились на більшості сфер промисловості та напрямків експорту країни, стали причиною зростання частки сільського господарства у ВВП і експорті держави (рис. 2).

Зазначене дозволяє, з одного боку, зауважити ключове значення сільського господарства для національної економіки та соціальної сфери України, а з іншого – значну залежність країни від кон'юнктури світових аграрних ринків і структуру ВВП, що характерна для країн-аутсайдерів.

Критичним для держави є перетворення її з мультивиробника та експортера продукції в аграрну країну з вузьким спектром виробництва та експорту сільськогосподарської продукції (рослинництво – пшениця, кукурудза, соняшник, ріпак).

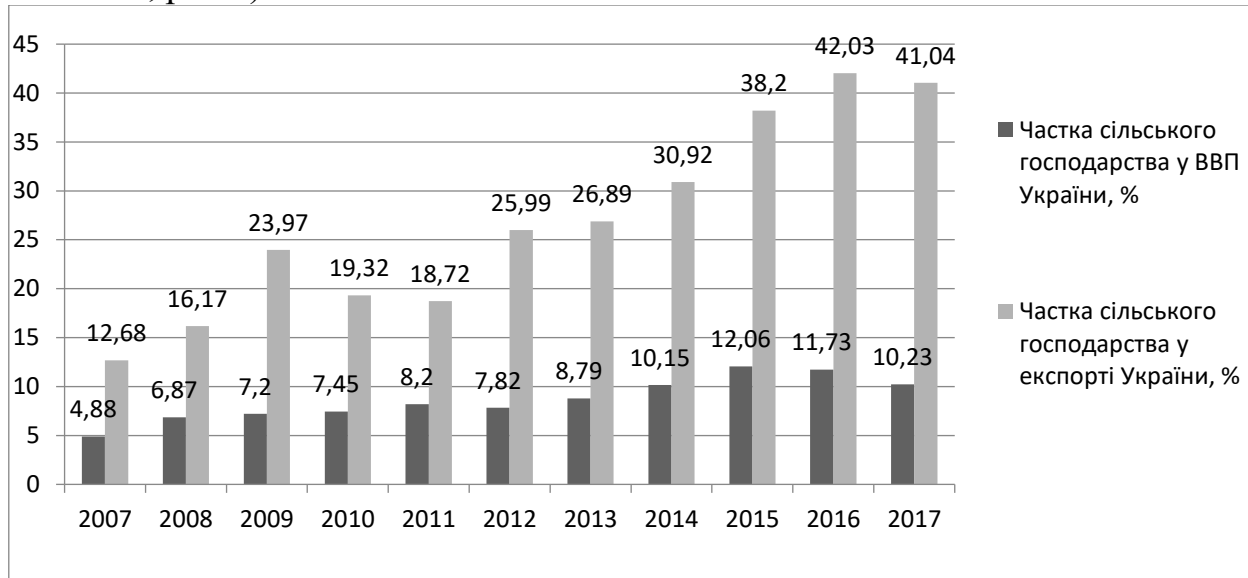

Рис. 2 Динаміка частки сільського господарства у ВВП та експорті України за 2007 – 2017 роки

Дослідження тенденцій розвитку сільської місцевості в країні дозволило вказати на головні проблеми цього процесу, однією з яких є державна підтримка, яка носить комбінований характер (державна, приватний бізнес, домашні господарства, країни-донори, міжнародні організації) за більш значної участі держави, ніж у країнах-аутсайдерах, а також досить активної підтримки зі сторони приватного бізнесу та домашніх господарств. Водночас підтримка зі сторони країн-донорів та міжнародних організацій є не такою інтенсивною, як у країнах-аутсайдерах.

Розвиток сільських територій в Україні стримують проблеми відновлення і розбудови інфраструктури, яка переважно була побудована за часів Радянського Союзу за державні кошти або кошти колгоспів та радгоспів. При цьому за здобуття незалежності та трансформації сільських територій під впливом побудови ринкової економіки в країні, а також хронічного дефіциту коштів у державних та місцевих органів влади можна констатувати, що країна не в змозі підтримувати таку інфраструктуру, яка була побудована на сільських територіях. Винятком є тільки розвиток Інтернет-мереж та розвиток інфраструктури на сільських територіях, де активно пропонуються рекреаційні послуги (узбережжя Азовського та Чорного морів, Карпати та ін.).

Однією з ключових тенденцій (проблем), що заважають розвитку українських сільських територій, є низький рівень розробки, залучення та впровадження інновацій у виробництво, соціальну сферу і інфраструктуру. Зазначена тенденція є наслідком загальнодержавної політики, однак через дефіцит фінансових ресурсів, незначну підтримку держави та майже повну відсутність підтримки зі сторони місцевих органів самоврядування, незначної

кількості науково-дослідних установ та науковців, що працюють на сільських територіях, ця тенденція отримала критичний розвиток у сільській місцевості країни.

Проблематика розвитку сільської місцевості України, її інфраструктурного та інноваційного забезпечення виходить з низької інвестиційної активності на сільських територіях країни (рис. 3).

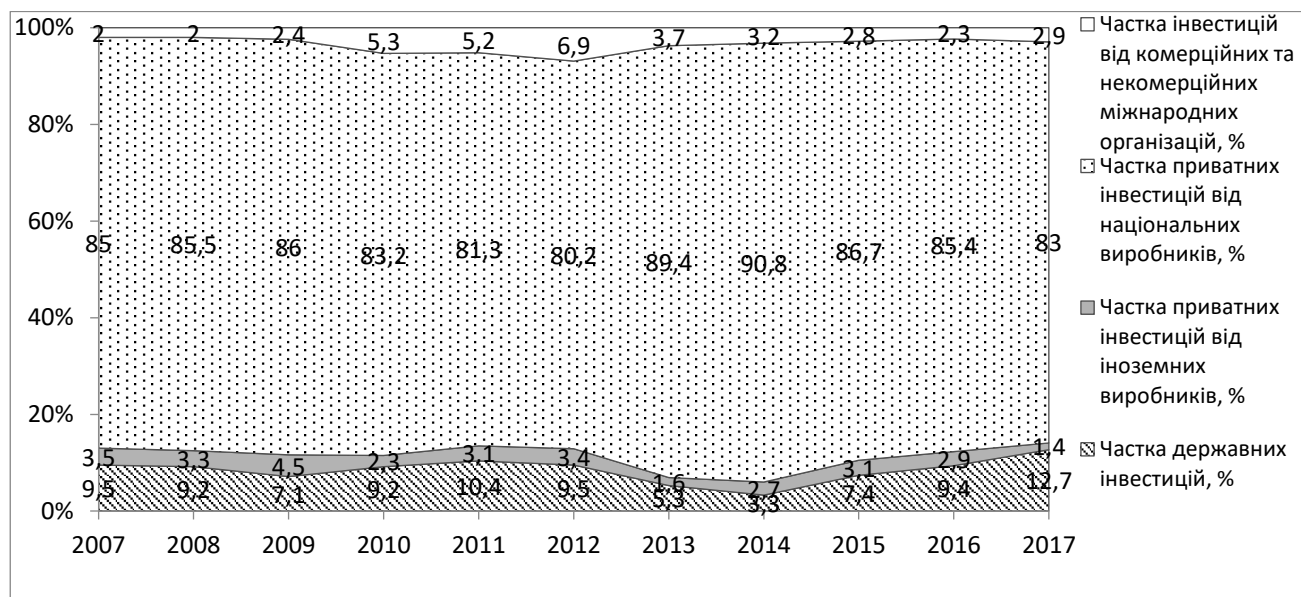

Рис.3 – Структура інвестицій у сільське господарство України за 2007 – 2017 роки, %

Оцінка структури інвестицій у сільське господарство України за період дослідження вказала на переважання приватних інвестицій національного походження при незначній частці інших видів інвестиційних вкладень. Наведена структура є слабо диверсифікованою та залежною від розвитку національної економічної системи. Окремо наголошуємо, що переважна більшість інвестицій на сільських територіях країни надходить у сільське господарство, ігноруючи інші напрямки бізнесу та розвиток інфраструктури.

Враховуючи ідентифіковані тенденції розвитку сільських територій в Україні та їх сучасний стан, було розкрито і надано характеристику передумовам забезпечення розвитку сільської місцевості країни, де акцент було зроблено на складність та багатоваріантність розвитку цієї місцевості, а також на необхідність розробки і впровадження інновацій, зокрема в межах відновлення й розвитку її інфраструктури.

У четвертому розділі «**Використання інноваційних підходів та інструментарію стимулювання розвитку сільських територій в Україні**» розроблено методику виявлення та оцінювання впливу конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні; розроблено методику оцінки інфраструктурного забезпечення в контексті підвищення ефективності розвитку сільських територій в Україні; розкрито інституційні аспекти інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій; сформовано напрямки розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні.

Виявлена проблематика інноваційного розвитку сільських територій в Україні призвела до необхідності визначення сутності та складових управління інноваційною діяльністю в сільській місцевості держави, а також проведення компаративної оцінки цього виду управління з виділеними раніше групами країн. При цьому було виділено головні складові впливу на ефективність управління інноваційним розвитком українських сільських територій, де ключове значення має конкурентне середовище.

Дослідження впливу конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій дозволило ідентифікувати три його складові (конкурентне середовище сільських територій; конкурентне середовище суб'єктів підприємницької діяльності, що функціонують на сільських територіях; конкурентне середовище сільських домашніх господарств) та запропонувати методику оцінки впливу цього середовища на управління інноваціями на сільських територіях, що базується на розрахунку інтегрального показника, який розраховується на основі сумування впливу інтегральних показників виявлених складових.

$$I_B = I_{вст} + I_{вбо} + I_{вдг} , \quad (1)$$

де, I_B – інтегральний показник впливу конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій у країні (значення від мінус трьох до трьох);

$I_{вст}$ – інтегральний показник впливу конкурентного середовища сільських територій на управління інноваційним розвитком цих територій у країні (значення від мінус одного до одного);

$I_{вбо}$ – інтегральний показник впливу конкурентного середовища бізнес-одиниць, що функціонують на сільських територіях, на управління інноваційним розвитком цих територій у країні (значення від мінус одного до одного);

$I_{вдг}$ – інтегральний показник впливу конкурентного середовища домашніх господарств, що функціонують на сільських територіях, на управління інноваційним розвитком цих територій у країні (значення від мінус одного до одного).

Для розрахунку інтегральних показників окремих складових конкурентного середовища була розроблена наступна формула:

$$I_{вст} = \sum_{i=1}^n A_i \times \Pi_{всті} , \quad (2)$$

де, A_i – питома вага впливу окремого ключового елемента на формування інтегрального показника;

$\Pi_{всті}$ – показник оцінки впливу окремого ключового елемента на формування інтегрального показника (значення від мінус одного до одного);

i – кількість ключових елементів впливу на формування інтегрального показника.

В межах розробленої методики було сформовано критерії проведення оцінювання та проведена оцінка впливу конкурентного середовища на

управління інноваційною діяльністю в сільській місцевості України, що дозволило визначити цей вплив як негативний з наближенням до критично негативного.

Оцінка розвитку сільських територій в Україні дозволила виявити критичні проблеми з розвитком їх інфраструктури, де базовою проблемою є відсутність методик оцінювання інфраструктурного забезпечення сільських територій України. Наведене призвело до ідентифікації складових та ключових елементів інфраструктури сільських територій (рис. 4), виявлення проблематики їх розвитку та розробки методики оцінки інфраструктурного забезпечення.

Рис.4 – Складові та ключові елементи інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні

При розробці методики акцент було зроблено на наступному: включення у дослідження чотирьох складових інфраструктурного забезпечення сільських територій України (соціальна, виробнича, інституціональна та інформаційна інфраструктура); виділення в межах кожної з чотирьох складових ключових елементів, які їх формують та мають визначальний вплив; використання кількісних та якісних даних для оцінки; можливість залучення експертів для проведення оцінювання; розрахунок інтегральних показників за кожною з чотирьох складових інфраструктурного забезпечення сільських територій України по кожній з обраних територій та розрахунок інтегрального показника оцінки інфраструктури цих територій країни; розрахунок інтегрального показника сільських територій країни в цілому:

$$I_{\text{пріс}} = \sum_{i=1}^n A_i \times I_i(\text{сі}) + \sum_{i=1}^n A_i \times I_i(\text{ві}) + \sum_{i=1}^n A_i \times I_i(\text{іі}) + \sum_{i=1}^n A_i \times I_i(\text{іні}), \quad (3)$$

де, $I_{\text{пріс}}$ – інтегральний показник розвитку інфраструктури сільських територій в Україні;

A_i – питома вага впливу окремої адміністративної одиниці (область, район) на формування інтегрального показника;

$I_i(\text{сі})$ – значення інтегрального показника оцінки розвитку соціальної інфраструктури сільських територій в межах окремої адміністративної одиниці (значення від нуля до десяти);

$I_i(\text{ві})$ – значення інтегрального показника оцінки розвитку виробничої інфраструктури сільських територій в межах окремої адміністративної одиниці (значення від нуля до десяти);

$I_i(\text{іі})$ – значення інтегрального показника оцінки розвитку інституціональної інфраструктури сільських територій в межах окремої адміністративної одиниці (значення від нуля до десяти);

$I_i(\text{іні})$ – значення інтегрального показника оцінки розвитку інформаційної інфраструктури сільських територій в межах окремої адміністративної одиниці (значення від нуля до десяти);

i – кількість адміністративних одиниць.

Проблему визначення показника A_i у контексті розрахунку інтегрального показника розвитку інфраструктури окремої сільської території в Україні було запропоновано вирішити, спираючись на долю адміністративної одиниці (область, район) у ВВП держави.

Розрахунок інтегрального показника розвитку окремих складових інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні (див. формула 3) здійснено за наступною формулою:

$$I_{\text{сіз}} = \sum_{i=1}^n A_i \times K_{\text{сізі}}, \quad (4)$$

де, $I_{\text{сіз}}$ – значення інтегрального показника розвитку окремих складових інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні;

A_i – питома вага впливу окремого ключового елемента на формування інтегрального показника;

$K_{\text{сізі}}$ – показник оцінки впливу окремого ключового елемента на формування інтегрального показника (значення від нуля до десяти);

i – кількість ключових елементів впливу на формування інтегрального показника.

Оцінка розвитку інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні та окремих його складових згідно розробленої методики довела незадовільний розвиток інфраструктури сільських територій країни в цілому та по областях (табл. 2).

Оцінювання інфраструктури сільських територій України виявило значну проблематику розбудови інституціональної інфраструктури країни, що призвело до необхідності розкриття і характеристики інституціонального середовища інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських

територій в Україні. Водночас зазначено, що інституціональне середовище інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій у країні формується під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів та включає в себе формальні та неформальні, ефективні і неефективні інститути. Надано характеристику кожному з виділених формальних та неформальних інститутів інституціонального середовища інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій в Україні, а також сформульовано висновки щодо їх ефективності (переважна більшість інститутів визнана не ефективними).

Таблиця 2

Розрахунок інтегрального показника розвитку інфраструктури сільських територій в Україні у 2017 році

Назва регіону	Ici	Ivi	Iii	Iini	Частка у ВВП країни, %
АРК	-	-	-	-	-
Вінницька	2,75	2,75	3,5	2,8	3,1
Волинська	1,75	2,38	3,25	2	1,5
Дніпропетровська	3,5	4,00	3,5	4,8	10,2
Донецька	3,75	3,25	3,25	3,8	5,8
Житомирська	2,75	3,13	3,25	2,6	2,0
Закарпатська	2,25	2,50	3	2,4	1,4
Запорізька	3	3,88	3,25	3,2	4,4
Івано-Франківська	2	2,38	3,25	2,2	2,2
Київська	4,75	5,13	3,75	5,4	28,8
Кіровоградська	2,5	2,63	3	2,8	1,9
Луганська	2,75	2,38	3,25	2,8	1,3
Львівська	3	3,63	3,75	4,2	4,8
Миколаївська	2,75	2,88	3,25	2,6	2,5
Одеська	3	4,00	3,25	4,4	5,0
Полтавська	2,75	2,63	3,25	2,8	4,9
Рівненська	2	2,50	3,25	2	1,7
Сумська	2,25	2,25	3,25	2	1,9
Тернопільська	2	2,50	3,25	2	1,3
Харківська	4,25	4,00	3,75	4,8	6,5
Херсонська	2	2,75	3	2	1,6
Хмельницька	2	2,50	3,25	2	2,0
Черкаська	2,75	2,63	3,25	2,8	2,5
Чернівецька	2	2,63	3,5	2	0,9
Чернігівська	2,75	3,38	3,25	2,8	1,8
Всього по Україні:	3,46	3,77	3,45	3,96	100
I_пріс	14,64 (Незадовільний розвиток)				

Окрема увага була приділена формуванню напрямків розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні, де ключову роль повинен займати новий державний інститут – Державне агентство інновацій та розвитку (ДАІР), що буде створено в контексті імплементації досвіду Європейського Союзу у сфері управління інноваціями.

Створення єдиного органу, відповідального за реалізацію політики у сфері інновацій та розвитку, дозволить забезпечити дотримання єдиних принципів під час фінансування за державний кошт проектів мікро-, мезо- та макрорівня, а саме: інноваційної спрямованості (передусім розуміючи

інноваційність як спрямованість використання нових знань, технічних, організаційних та технологічних рішень, а також посилення спроможності фірм, громад, регіонів до навчання та взаємодії); сталоорієнтованості (цілі зеленого розвитку повинні бути іманентно властивими проектам, що фінансуються за державний кошт); орієнтованості на підприємництво, розбудову громадянських ініціатив; відкритості та прозорості, підзвітності громадськості тощо.

У п'ятому розділі «Формування та реалізація інструментарію стимулювання розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні» розроблено інтегровану модель системи управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні; сформовано організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій; розкрито роль сільськогосподарської кооперації як механізму стимулювання інноваційного розвитку сільських територій; обґрунтовано складові та умови впровадження системи інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності в українській сільській місцевості.

У роботі, спираючись на проведені дослідження та розробки вітчизняних і закордонних вчених, визначено сутність та складові національної системи управління інноваціями (НСУІ) і місце системи управління інноваціями на сільських територіях у контексті функціонування НСУІ, що дозволило розробити інтегровану модель системи управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні (рис. 5).

Рис.5 – Інтегрована модель системи управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні

Згідно з розробленою моделлю, система управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні повинна бути інтегрована в національну систему управління інноваціями, яка, у свою чергу, має бути інтегрована у глобальну систему управління інноваціями. При цьому, об'єктами наведеної системи повинні бути розробка, продаж, купівля, передавання, запровадження та використання інновацій на сільських територіях. Серед суб'єктів виокремлено чотири ключові групи, що мають власні інструменти впливу на об'єкти управління та отримують відповідний зиск:

- органи державної влади впливають на розвиток інновацій в сільській місцевості через законодавчий та адміністративний вплив, формування правового забезпечення та захисту, а також формування відповідних інститутів і інфраструктури розвитку інновацій на сільських територіях та фінансування інновацій. Щодо зиску, то діяльність державних владних інститутів направлена на: прискорення розвитку сільської місцевості; зростання рівня доходів та статку бізнес-одиниць та домашніх господарств, що функціонують на сільських територіях; зменшення дотаційного фінансування цих територій та зростання їх доходів і доходів бюджетів різних рівнів;

- органи місцевої влади мають майже ідентичні інструменти впливу на розвиток інновацій в сільській місцевості, окрім законодавчого впливу, та намагаються отримати відповідний зиск з акцентом на збільшення доходів місцевих бюджетів;

- домашні господарства мають обмежений вплив на розвиток інновацій у сільській місцевості, переважно через надання фінансових та інших видів ресурсів, намагаючись при цьому збільшити власні доходи та комфорт від проживання на сільських територіях;

- бізнес-одиниці (суб'єкти підприємницької діяльності) представлені в межах інтегрованої моделі системи управління інноваційним розвитком сільських територій максимально широко, куди входять як транснаціональні корпорації, так і закордонні та вітчизняні суб'єкти підприємницької діяльності. Водночас вони можуть займатися промисловою або сільськогосподарською діяльністю, а також виступати відповідними інститутами, що формують потік інвестицій в інноваційний розвиток села або виступати інститутами інфраструктури, які допомагають у розробці, продажі, купівлі, передаванню, запровадженню та використанню інновацій на сільських територіях. Бізнес-одиниці впливають на інноваційний розвиток сільських територій через фінансування інновацій, надання технологій, персоналу та інших видів ресурсів, намагаючись отримати, в першу чергу, фінансовий зиск (збільшення доходів або прибутку), а також інші види можливого зиску (збільшення частки ринку, зростання пізнаваності серед споживачів та ін.).

Проблематика, виявлена під час проведення оцінки інноваційного розвитку сільських територій в Україні та їх інфраструктури, а також потенціал такого розвитку, визначили необхідність розробки та впровадження організаційно-економічного механізму (ОЕМ) активізації інноваційної

діяльності в українській сільській місцевості з акцентом на розвиток її інфраструктури (рис. 6).

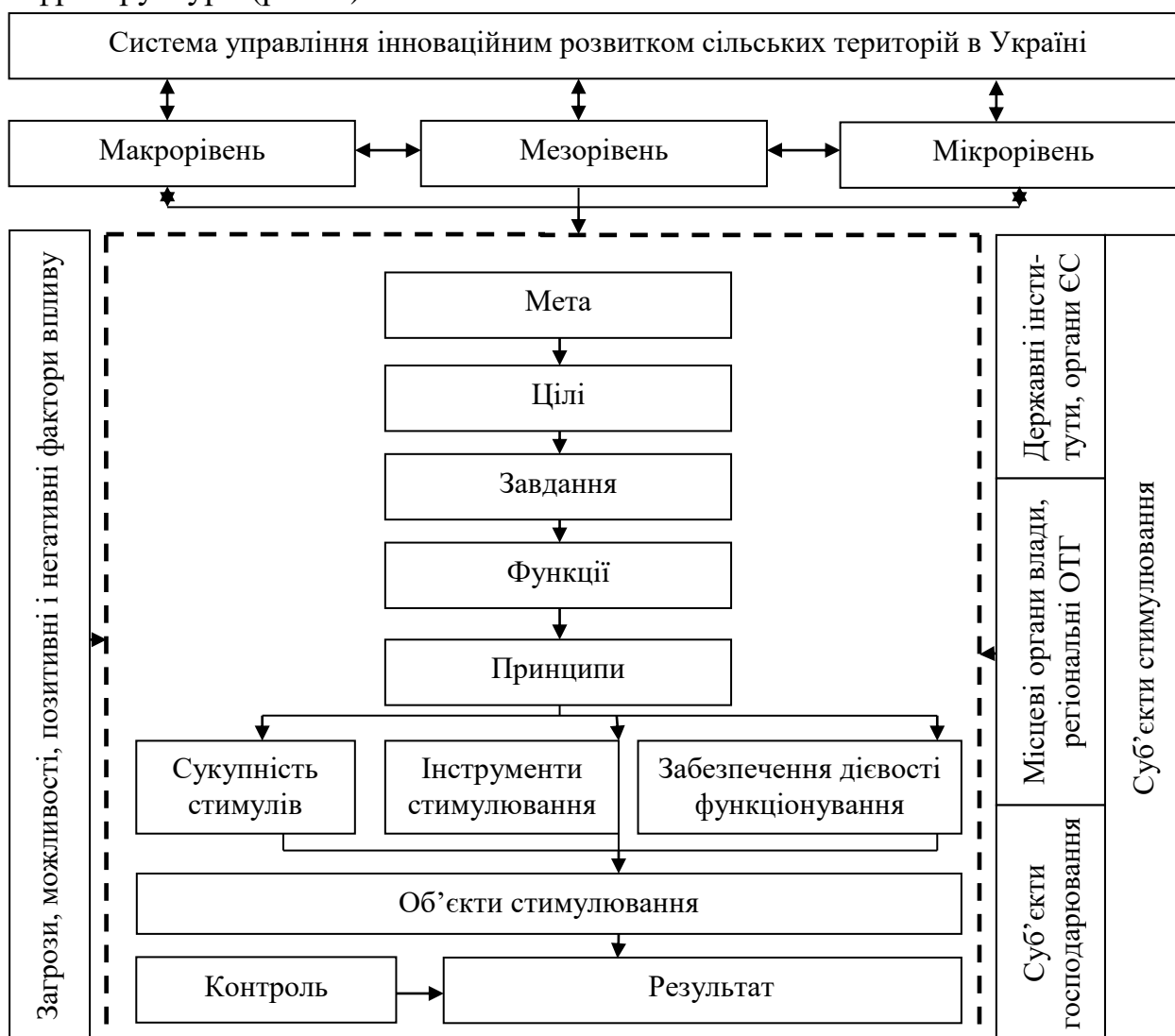

Рис.6 – Організаційно-економічний механізм стимулювання

інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій в Україні

Визначено, що розробка організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій в Україні повинна відбуватись згідно таких етапів: оцінка фактичного потенціалу інноваційного розвитку інфраструктури сільської місцевості в країні; визначення мети, цілей та завдань стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій у країні; виявлення впливу позитивних та негативних факторів, загроз та можливостей; підбір складових OEM; поєднання складових в організаційно-економічному механізмі та оцінка функціонування його методом сценаріїв; моніторинг функціонування OEM; аналіз досягнення мети, цілей та завдань і внесення коректив в структуру та функціонування організаційно-економічного механізму.

У контексті розробки та функціонування OEM стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій в Україні розкрито роль сільськогосподарської кооперації як механізму стимулювання інноваційної діяльності у сільській місцевості країни, що має значний потенціал

та повинен базуватись на характеристиці кооперації сільських виробників, яка проведена на основі SWOT-аналізу.

У роботі доведена важливість інформаційно-консультаційної підтримки інноваційної діяльності села як однієї з ключових сфер стимулювання такої діяльності. При цьому поглиблено сутність термінів: «інформаційна підтримка (забезпечення) інноваційної діяльності в сільській місцевості»; «консультаційна підтримка (забезпечення) інноваційної діяльності на сільських територіях»; «система інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності в сільській місцевості». Окремо розроблена та запропонована для використання система інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності на сільських територіях України (рис. 7).

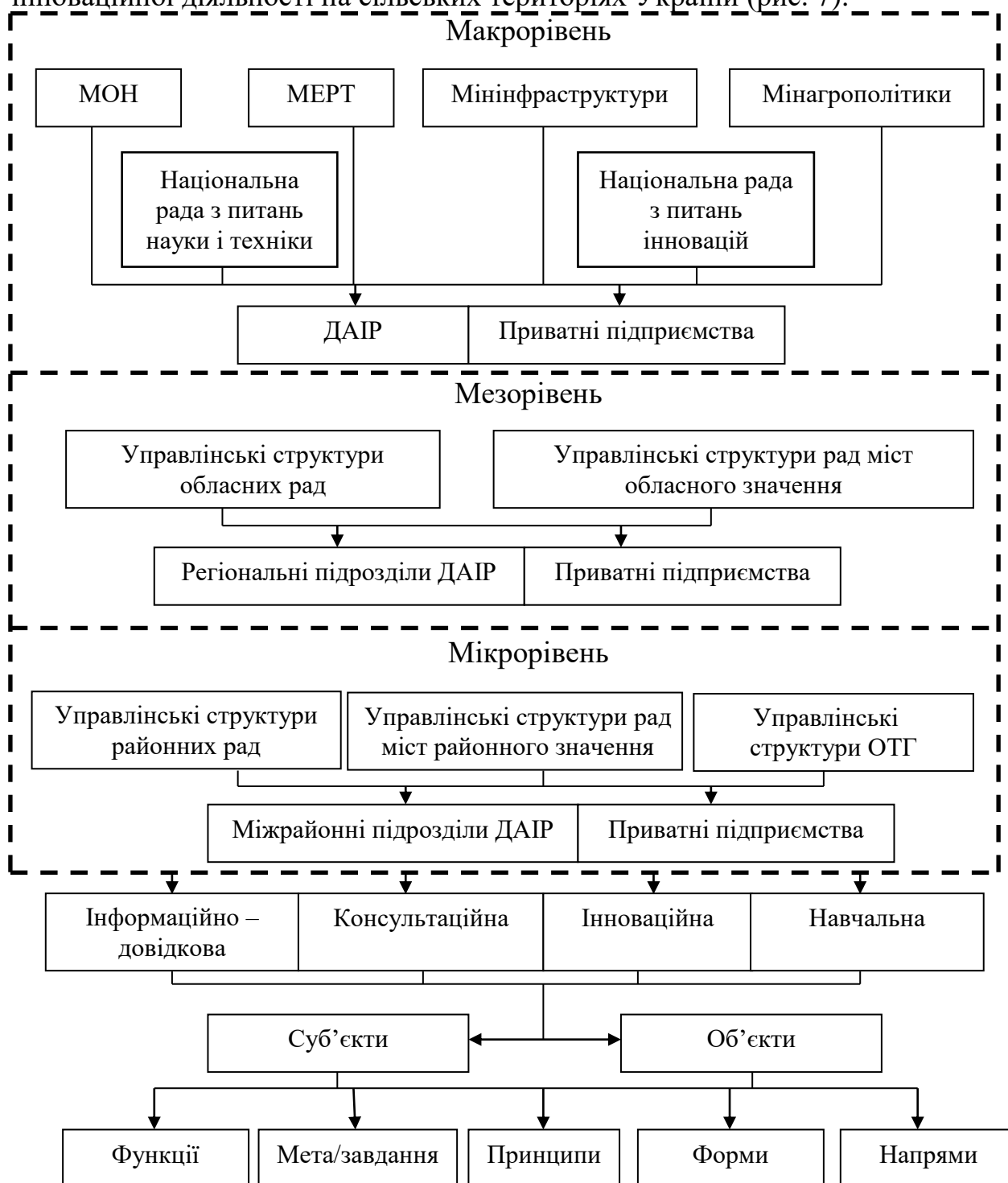

Рис.7 – Система інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності на сільських територіях України

Відзначаємо, що розроблена система має:

1. Функціонувати на трьох рівнях: макрорівень (національний рівень); мезорівень (область та міста обласного значення); мікрорівень (райони, міста районного значення, об'єднані територіальні громади (ОТГ)).

2. Включати в себе діяльність ключових державних установ, таких як: Міністерство аграрної політики та продовольства України, Міністерство інфраструктури України, Міністерство економічного розвитку та торгівлі України та ін.

3. Базуватися на взаємодії державних органів, наприклад на запропонованому Державному агентстві інновацій та розвитку та приватних підприємств, що можуть надавати інформаційні та консультаційні послуги в цій сфері (безоплатні, платні).

Наголошуємо на важливості формування і функціонування системи інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності на сільських територіях України для дієвості реалізації інноваційного потенціалу таких територій.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукової проблеми удосконалення відомих та розробки нових теоретико-методологічних підходів до управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні з урахуванням теоретичних розробок вітчизняних та закордонних учених, світової та української практики, проблематики інноваційної діяльності в інфраструктурному забезпеченні сільської місцевості країни. За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Ефективний розвиток національної соціально-економічної системи та економіки держави неможливий без забезпечення сталого розвитку її сільських територій, що має базуватися на запровадженні інновацій (інноваційному розвитку). При цьому, під інноваційним розвитком сільських територій пропонується розуміти процес розробки, впровадження та використання нововведень, а також інфраструктурної модернізації, перетворення організаційно-економічного механізму господарювання, створення інституціональних, організаційних та відповідних просторових умов. Важливим у процесі дослідження інноваційного розвитку сільських територій є визначення передумов, завдань, функцій та складових їх сталого розвитку, а також дослідження взаємозв'язку «сталий розвиток сільських територій – інновації – інноваційна діяльність».

2. Концепція управління інноваційним розвитком враховує розкриття еволюції теорії інноваційного розвитку, визначення ролі інновацій у економіці держави, формування схеми та ідентифікації функцій управління інноваціями на сільських територіях, а також удосконалення принципів, цілей і завдань

забезпечення інноваційного розвитку сільських територій у сучасних умовах розвитку світової та національних економічних систем.

3. Проблематика сучасного функціонування сільських територій у країні потребує дослідження, критичного аналізу та удосконалення методичного інструментарію оцінки розвитку таких територій, де важливим є розкриття методики моніторингу, алгоритму комплексної оцінки та методики такої оцінки по відношенню до окремих сільських територій держави, що дозволяє поділити їх на групи згідно з рейтинговою оцінкою стійкості відносно до негативних зовнішніх та внутрішніх чинників впливу. Тенденції в застосуванні підходів до управління інноваційним розвитком сільських територій дозволяють виявити та провести класифікацію інструментарію державного управління в умовах ринкової економіки, надати характеристику стереотипам щодо сільської місцевості, виявити проблеми, риси та етапи такого управління, а також розкрити особливості управління розвитком сільських територій на основі запровадження інновацій в умовах децентралізації влади та формування об'єднаних територіальних громад у сільській місцевості країни.

4. Формування ефективного інноваційного розвитку сільських територій на основі розвитку їх інфраструктурного забезпечення потребує дослідження моделей та методів опису і оцінки такого розвитку. При цьому, в межах опису та визначення моделей розвитку сільської місцевості країни на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні акцент робиться на руралізм та неоруралізм, а критична оцінка відповідних моделей дозволяє ідентифікувати елементи сталого аграрного виробництва як системоутворюючої частини сільського розвитку та групи показників оцінки, що поєднують у собі оцінювання економічної, інституціональної, соціальної та екологічної складових управління сталим розвитком сільських територій у державі.

5. Розподіл країн світу за рівнем ВВП на душу населення дозволив виділити тенденції розвитку та особливості формування і реалізації державної підтримки сільських територій у групах цих країн, де економічно розвинуті країни та країни-переслідувачі намагаються забезпечити комплексний розвиток сільських територій за рахунок інновацій, зокрема у розбудову інфраструктури таких територій за допомогою переважно непрямих інструментів державної підтримки, у той час як країни, що розвивають власні економічні системи та країни-аутсайтери, йдуть по шляху екстенсивного розвитку сільського господарства та мають значні проблеми щодо розвитку інновацій та інфраструктури у сільській місцевості. Проведений аналіз за 2007 – 2017 роки для України не дозволив повністю віднести її до однієї з виділених груп країн, однак відмічаємо збільшення ознак країни-аутсайдера, у тому числі щодо забезпечення інноваційного розвитку сільських територій.

6. З метою оцінки впливу конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні виявлено його значимість для відповідного типу управління, складові середовища, що стали базисом для розробки авторської методики оцінки. Проведена оцінка за допомогою розробленої методики дозволила відзначити як негативний вплив самого конкурентного середовища, так і негативний вплив кожної з його

складових (конкурентне середовище сільських територій; конкурентне середовище бізнес-одиниць, що функціонують на сільських територіях; конкурентне середовище сільських домашніх господарств) на сучасне управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні.

7. Ідентифікація проблематики розвитку інфраструктури в сільській місцевості країни визначила необхідність виділення складових та ключових елементів інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні та розробки методики оцінки такого забезпечення для всіх і для окремих сільських територій держави. При цьому для оцінки беруться чотири складові інфраструктури села: соціальна, виробнича, інституціональна, інформаційна. Проведення оцінки за допомогою розробленої методики дозволяє ранжувати сільські території в Україні та визначити загальний рівень забезпечення їх інфраструктурою, а також критичні проблеми в інфраструктурному забезпеченні, що потребують вирішення. Відзначаємо, що оцінка інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні на основі інновацій у 2017 році показала незадовільний їх розвиток в цілому ($I_{пріс2017} = 14,64$) та по окремим областям країни.

8. Потенційні можливості ефективного розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій у їх інфраструктурне забезпечення не реалізуються у повній мірі, що актуалізує нагальну потребу виявлення та оцінки інституціонального середовища такого забезпечення. Відзначаємо наявність значної проблематики та необхідності оптимізації формування інститутів і їх впливу на інфраструктурне забезпечення інноваційного розвитку сільських територій в країні.

9. Висновок щодо формування напрямків розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні необхідно робити на основі використання матричного методу. Проведена оцінка вказує на оптимальність використання двоваріантного підходу (замовник (національні владні інститути (НВС), національні інститути місцевого самоврядування (НІМС)) – інвестор (національні або іноземні суб'єкти підприємницької діяльності) – власник (НВС, НІМС, національні або іноземні суб'єкти підприємницької діяльності) при формуванні Державного Агентства інновацій та розвитку, яке буде головним державним інститутом щодо регулювання інноваційної діяльності в Україні, що отримає повноваження в цій сфері від Міністерства освіти та науки, Міністерства економічного розвитку та торгівлі, Національної ради з питань науки і техніки, Національної ради з питань інновацій.

10. Обґрунтовано доцільність розробки та використання в Україні інтегрованої моделі системи управління інноваційним розвитком сільських територій, що буде складовою глобальної та національної систем менеджменту інновацій та включати модель оптимізації такого управління, а також напрямки розробки та впровадження інновацій у сільській місцевості країни.

11. Стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій повинно відбуватись у межах відповідного організаційно-економічного механізму, до якого буде входити використання сукупності

стимулів (прямої та непрямої дії), інструментів стимулювання та забезпечення, а також враховувати загрози, можливості, позитивні і негативні фактори впливу на макро-, мезо-, макрорівнях. У якості однієї з головних складових організаційно-економічного механізму стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій слід використовувати кооперацію та кооперативи, що дозволить залучити до цього процесу сільські домашні та малі фермерські господарства.

12. Інформаційно-консультаційну підтримку розвитку інноваційної діяльності в сільській місцевості треба здійснювати в межах розробленої системи, яка складається з трьох рівнів взаємодії суб'єктів і об'єктів (макро-, мезо-, мікрорівень), де в якості суб'єктів системи виступає ДАІР та його регіональні і міжрайонні підрозділи, а також приватні підприємства, а в якості об'єктів – усі ті складові системи, що потребують отримання інформаційної та консультаційної підтримки щодо розвитку інноваційної діяльності на сільських територіях. При цьому кожний з рівнів системи повинен включати чотири підсистеми: інформаційно-довідкову, консультаційну, інноваційну, навчальну.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Калачевська Л.І. Інноваційний розвиток сільських територій: наукові основи, стан та перспективи: монографія. Суми: ФОП Литовченко Є.Б., 2019. 276 с. (16,04 друк.арк.).

2. Калачевська Л.І. Формування напрямків розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні. *Національний менеджмент в умовах інтеграційних та глобалізаційних викликів*: монографія / за ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. Суми: ФОП Литовченко Є.Б., 2019. С.8-31 (1,02 друк. арк.).

3. Славкова О.П., Калачевська Л.І. Інноваційний розвиток сільських територій та економічна безпека. *Управління інноваційною складовою економічної безпеки*: монографія: у 4-х т. / за ред. д.е.н., професора Прокопенко О. В. (гол. ред.), к.е.н., доцента Школи В. Ю., к.е.н. Щербаченко В. О. Т. IV. : Розробка та валідація нових методів оцінки глобальних та локальних викликів у системі забезпечення соціальної та екологічної безпеки території. Суми: Триторія, 2017. С. 171–181 (0,69 друк.арк.) *Особистий внесок: розкрито принципи, цілі та завдання забезпечення інноваційного розвитку сільських територій* (0,50 друк.арк.).

4. Славкова О.П., Калачевська Л.І. Вплив сільськогосподарської кооперації на розвиток сільських територій. *Детермінанти соціально-економічного розвитку підприємств*: монографія. Вип. 4 / за ред. Строченко Н.І., Пилипенка В.В., Ковальнової О.М. Суми: СНАУ, 2018. С. 49–56 (0,35 друк. арк.) *Особистий внесок: обґрунтовано вплив сільськогосподарської кооперації на розвиток сільських територій* (0,20 друк.арк.).

5. Калачевська Л.І. Забезпечення інноваційного розвитку сільських територій. *Система національного менеджменту в контексті інтеграційного виміру*: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. Суми : ПП Вінніченко М. Д., ФОП Литовченко Є. Б., 2014. С. 205–218 (0,83 друк. арк.).

6. Калачевська Л.І. Концептуальні засади розвитку інформаційно-консультаційного забезпечення АПК і сільського населення в регіональному підкомплексі. *Національний менеджмент організацій: інтеграційний вимір*: монографія / за ред. д.е.н., проф. Л.І. Михайлової. Суми : Вид-во «Козацький вал», ВАТ «Сумська обласна друкарня», 2009. С. 100–123 (1,06 друк. арк.).

Публікації у зарубіжних наукових виданнях

7. Koblianska I., Kalachevska L. Problems of Institutional-Legal and Organizational Provision of Systemic Innovation Policy: the Case of Ukraine. *Comparative Economic Research*. 2019. Volume 22, Number1. P. 53-73 (**SCOPUS, Web of Science**) (1,34 друк. арк.) *Особистий внесок: проаналізовано стан інституціонального забезпечення та розподілу ключових функцій формування національної інноваційної системи НІС в Україні, запропоновано концепцію створення Державного агентства з інновацій та розвитку України* (0,60 друк. арк.).

8. Koblianska I., Kalachevska L. Improvement of Regional Innovation Policy in Ukraine in the Sustainable Development Context. *Bulgarian economic papers*. 2019. ВЕР 01-2019.P.1-13.URL:<http://www.ver.bg/p/papers.html> (дата звернення: 14.02.2019 р.) (0,65 друк. арк.) *Особистий внесок: проведено оцінку сфер інноваційного та екологічного регулювання регіональних та локальних органів влади України відповідно до їхніх повноважень* (0,25 друк. арк.).

9. KalachevskaL. Models for innovation development of rural territories based on infrastructure development. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol.4. No. 1. P. 175–180 (**Web of Science**) (0,53 друк. арк.).

10. Калачевская Л. Формирование организационно-экономических предпосылок развития региональных систем инноваций. *Организационно-правовые аспекты инновационного развития АПК*: сб. науч. тр. / гл. ред. М. З. Фрейдин. Горки-Щецин: Белорусская государственная сельскохозяйственная академия, Западнопоморский технологический университет в Щецине, 2010. С. 67–69 (0,24 друк. арк.).

Публікації у наукових виданнях України

11. Калачевська Л. І. Зелений туризм як напрям інноваційного розвитку сільських територій. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2018. № 6 (105). С. 25–31 (0,48 друк. арк.).

12. Калачевська Л. І. Інформаційно-консультаційна підтримка як складова розвитку інноваційної діяльності в сільській місцевості України. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 6 (68). С. 54–58 (0,48 друк. арк.).

13. Калачевська Л. І. Сільськогосподарська кооперація у контексті інноваційного розвитку сільських територій в Україні. *Інтелект XXI*. 2018. № 6. С. 61–65 (0,55 друк. арк.).

14. Калачевська Л. І. Напрямки та механізм стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури українських сільських територій. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2018. Вип. 4 (62). С. 28–35 (0,57 друк. арк.).

15. Калачевська Л. І. Моделювання оптимізації управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 22. Ч. 1. С. 140–144 (0,54 друк. арк.).

16. Калачевська Л. І. Оптимізація процесу розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в їх інфраструктурному забезпеченні. *Ефективна економіка*. 2018. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6527> (дата звернення: 13.02.2019) (0,71 друк. арк.).

17. Калачевська Л. І. Вплив складових конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій. *Наукові горизонти*. 2018. № 11(72). С. 73–81 (0,82 друк. арк.).

18. Калачевська Л. І. Проблематика та напрями удосконалення інфраструктурного забезпечення сільських територій в Україні. *Modern Economics*. 2018. № 10. С. 49–53. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/10-2018/kalachevska.pdf> (дата звернення 28.09.2018) (0,63 друк. арк.).

19. Калачевська Л. І. Тенденції та проблеми формування і функціонування інституціонального середовища інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку українських сільських територій. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 4(16). С. 32–38 (0,79 друк. арк.).

20. Калачевська Л. І. Управління інноваційним розвитком українських сільських територій: проблеми, характеристика складових, компаративна оцінка. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Економіка і управління*. 2018. Т. 29(68). № 4. С. 46–51 (0,69 друк. арк.).

21. Калачевська Л. І. Тенденції та проблеми розвитку сільських територій в Україні. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2018. Вип. 6 (76). С. 29–33 (0,80 друк. арк.).

22. Калачевська Л. І. Інфраструктурне забезпечення розвитку сільських територій: світові та національні тенденції. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 137–143. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16> (дата звернення 20.08.2018) (0,63 друк. арк.).

23. Калачевська Л. І. Роль інновацій у розвитку сільських територій: світова та національна тенденції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19. Ч. 2. С. 10–13 (0,50 друк. арк.).

24. Калачевська Л. І. Особливості державної підтримки розвитку сільських територій: закордонна та національна практика. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28. Ч. 1. С. 73–78 (0,64 друк. арк.).

25. Калачевська Л. І. Тенденції розвитку сільських територій у економічно розвинутих країнах в умовах глобалізації. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 3 (65). Ч. 1. С. 19–25 (0,64 друк. арк.).

26. Калачевська Л. І. Управління інноваційним розвитком сільських територій в умовах децентралізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2018. Вип. 28. Ч. 1. С. 48–52 (0,57 друк. арк.)

27. Калачевська Л. І. Теоретико-методологічні підходи до оцінки розвитку сільських територій. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2017. Т. 22. Вип. 11 (64). С. 63–67 (0,60 друк. арк.)

28. Калачевська Л. І. Багатофункціональність сільських територій як фактор інноваційного розвитку. *Інтелект XXI*. 2017. № 6. С. 118–121 (0,57 друк. арк.)

29. Калачевська Л. І. Генезис теорій інноваційного розвитку сільських територій. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент*. 2017. № 27. С. 64–67 (0,54 друк. арк.)

30. Славкова О. П., Калачевська Л. І. Сільськогосподарська кооперація як механізм стимулювання інноваційного розвитку аграрного сектору України. *Агросвіт*. 2017. № 15–16 серпень. С. 17–20 (0,42 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено питання інновативності кооперації в сільському господарстві* (0,21 друк. арк.).

31. Калачевська Л. І. Економічні аспекти використання інноваційних технологій обробітку ґрунту в сільськогосподарському виробництві України. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Економіка і менеджмент*. 2014. Вип. 4 (59). С. 68–73 (0,5 друк. арк.)

32. Калачевська Л. І. Розвиток сільських територій України з урахуванням інноваційного досвіду економічно розвинутих країн в контексті інтеграційних процесів. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки*. 2011. Вип. 3. Т. 1. С. 124–129 (0,35 друк. арк.)

33. Калачевська Л. І. Формування аграрного інформаційного простору в регіональному підкомплексі. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Економіка та менеджмент*. 2008. Вип. 12/1 (33). С. 14–21 (0,53 друк. арк.)

34. Калачевська Л. І. Розвиток сфери інформаційно-консультаційного обслуговування підприємств агробізнесу Сумської області. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит*. 2003. № 1(14). С. 135–140 (0,32 друк. арк.)

35. Калачевська Л. І. Соціально-економічне середовище розвитку інформаційно-консультаційного забезпечення аграрного бізнесу Сумської області. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Економіка та менеджмент*. 2002. Вип. 3–4. С. 184–187 (0,28 друк. арк.)

Тези доповідей на наукових конференціях

36. Калачевська Л. І. Формування передумов розвитку сільських територій на основі інновацій. *International Scientific Conference Modern Economic Research: Theory, Methodology, Strategy: Conference Proceedings, Part I* (Kielce, September 28, 2018). Kielce, Poland: Baltija Publishing, 2018. С. 46–49 (0,22 друк. арк.).

37. Калачевська Л. І. Інноваційна складова розвитку національної економіки. *Менеджмент, фінанси та підприємництво: стан, аналіз тенденцій та науково-економічний розвиток*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 24 лютого 2018 р.). Львів: ЛЕФ, 2018. С. 26–30 (0,18 друк. арк.).

38. Калачевська Л. І. Функції сільських територій у контексті розвитку національної економіки. *Актуальні проблеми економіки та менеджменту*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 16–17 лютого 2018 р.). Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2018. С. 44–48 (0,23 друк. арк.).

39. Калачевська Л. І. Розбудова інфраструктури аграрного сектора як передумова розвитку сільських територій. *Corporate Governance: Strategies, Processes, Technology: international scientific conference proceedings* (Kaunas, Vytautas Magnus University, Oktober 20th, 2017). Kaunas, Lithuania: Baltija Publishing, 2017. С. 46–49 (0,20 друк. арк.).

40. Калачевська Л. І. Особливості формування інноваційної складової сталого розвитку сільських територій. *Стабільність національної економіки: проблеми та шляхи забезпечення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 22–23 вересня 2017 р.). Дніпро, 2017. С. 25–29 (0,24 друк. арк.).

41. Калачевська Л. І., Славкова О. П. Роль сільськогосподарських кооперативів у забезпеченні сталого сільського розвитку. *Кооперативні читання: 2017 рік*: матеріали Всеукр.наук.-практ. конф. (Житомир, 2 вересня 2017 р.). Житомир: ЖНАУ, 2017. С. 136–138 (0,18 друк. арк.) *Особистий внесок: визначено роль сільськогосподарських кооперативів у розвитку сільських територій* (0,09 друк. арк.).

42. Калачевська Л. І. Побудова ефективної системи поширення знань і інновацій у аграрній сфері. Матеріали наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (Суми, 20–21 квітня 2016 р.). Суми, 2016. Т. 1. С. 332. URL: http://www.sau.sumy.ua/images/nayka/zaprow_konf/2016/materialy_NPK_21_04_2016_tom_1_ekonom_low.pdf (дата звернення: 14.02.2019 р.) (0,12 друк. арк.).

43. Калачевська Л. І. Досвід формування стратегії інноваційного розвитку країн Європейського Союзу. *Актуальні питання сучасної економіки*: матеріали Всеукр. заочної наук. конф. (Умань, 24 грудня 2013 р.). Умань, 2013. Ч. 1. С. 100–102 (0,12 друк. арк.).

44. Калачевська Л. І. Інноваційна активність підприємств як складова регіонального розвитку. Матеріали наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (Суми, 20–29 квітня 2011 р.). Суми, 2011. Т. 1. С. 13 (0,13 друк. арк.).

45. Kalachevska L. Moderne Entwicklungstendenzen in den laendlichen Raemen der Ukraine. *Laendliche Raeme im Umbruch. Herausforderungen in Mittel- und Osteuropa*: Materialien des 15. Internationalen Kongresses Renovabis (Freising, Deutschland, 1–3 September, 2011). Freising, 2011. S. 148–154 (0,33 друк. арк.).

46. Калачевська Л. І. Оцінка застосування інноваційних технологій вітчизняними підприємствами та формування ними стратегії науково-технічного розвитку. Матеріали наук.-практ. конф. викладачів, аспірантів та

студентів Сумського НАУ (Суми, 11–12 грудня 2009 р.). Суми, 2009. С. 374 (0,09 друк. арк.).

47. Калачевська Л. І. Стратегічні напрямки розвитку інформаційного забезпечення АПК і сільського населення України. *Аграрний форум – 2008*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 15–18 жовтня 2008 р.). Суми, 2008. С. 135–136 (0,09 друк. арк.).

48. Калачевська Л. І. Інформаційна складова сучасного розвитку аграрного виробництва в регіоні. *Ефективність використання ресурсного потенціалу в умовах сталого розвитку сільського господарства*: тези Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 1–2 березня 2007 р.). Харків: ХНАУ, 2007. С. 22–23 (0,1 друк. арк.).

49. Калачевська Л. І., Славкова О. П. Розвиток сільських регіонів. *Формування конкурентоздатності підприємств АПК в умовах трансформації економіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 2–4 червня 2004 р.). Полтава: ПДАА, 2004. С. 111–112 (0,08 друк. арк.) *Особистий внесок: запропоновано розглядати сільський туризм як напрям розвитку сільських територій* (0,04 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Калачевська Л.І. Управління інноваційним розвитком сільських територій: теорія, методологія, практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Сумський національний аграрний університет, Суми, 2019.

Дисертаційна робота присвячена розробці теоретико-методологічних засад підвищення ефективності і результативності управління розвитком українських сільських територій на основі стимулювання інноваційної діяльності, у тому числі в межах відновлення і розбудови їх інфраструктури. У дослідженні: розкрито теоретичні основи управління інноваційним розвитком сільських територій; надана критична оцінка методологічним основам цього виду управління; проаналізовано стан й розкриті тенденції розвитку сільських територій у світі та в Україні в умовах глобалізації, а також виявлені передумови забезпечення розвитку сільських територій на основі інновацій; розроблено методики оцінки впливу конкурентного середовища на управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні та інфраструктурного забезпечення української сільської місцевості; розкрито інституційні аспекти інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільських територій; сформовано напрямки розвитку сільських територій в Україні на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні; розроблено інтегровану модель системи управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні та систему інформаційно-консультаційної підтримки розвитку інноваційної діяльності в українській сільській місцевості; сформовано організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційного розвитку інфраструктури сільських територій.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інтегрована модель, інфраструктура, інфраструктурне забезпечення, організаційно-економічний механізм, сільські території, інформаційно-консультаційна підтримка, управління інноваційним розвитком.

АННОТАЦИЯ

Калачевская Л.И. Управление инновационным развитием сельских территорий: теория, методология, практика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Сумский национальный аграрный университет, Сумы, 2019.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ повышения эффективности и результативности управления развитием украинских сельских территорий на базе стимулирования инновационной деятельности, в том числе в рамках восстановления и расширения их инфраструктуры. В исследовании: раскрыты теоретические основы управления инновационным развитием сельских территорий; дана критическая оценка методологическим основам этого вида управления; проанализировано состояние и раскрыты тенденции развития сельских территорий в мире и в Украине в условиях глобализации, а также выявлены предусловия обеспечения развития сельских территорий на основе инноваций; разработаны методики оценки влияния конкурентной среды на управление инновационным развитием сельских территорий в Украине и инфраструктурного обеспечения украинской сельской местности; раскрыты институциональные аспекты инфраструктурного обеспечения инновационного развития сельских территорий; сформированы направления развития сельских территорий в Украине на основе инноваций в инфраструктурном обеспечении; разработаны интегрированная модель системы управления инновационным развитием сельских территорий в Украине и система информационно-консультационной поддержки развития инновационной деятельности в украинской сельской местности; сформирован организационно-экономический механизм стимулирования инновационного развития инфраструктуры сельских территорий.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, интегрированная модель, инфраструктура, инфраструктурное обеспечение, организационно-экономический механизм, сельские территории, информационно-консультационная поддержка, управление инновационным развитием.

SUMMARY

Kalachevska L.I. Management of innovative rural development: theory, methodology, practice. – Manuscript.

The dissertation for reception of scientific degree of doctor of economic science on specialty 08.00.03 – Economics and management of national economy. – Sumy National Agrarian University, Sumy, 2019.

The thesis is devoted to the development of theoretical and methodological foundations for improving the efficiency and effectiveness of management of the Ukrainian rural development based on innovation activities stimulating, including activities in the framework of reconstruction and development of their infrastructure. The author interprets the meaning of innovative rural development as a complex process related to the development, implementation and use of innovations, as well as such a development requires infrastructural modernization, transformation of organizational and economic mechanism of management, creation of institutional, organizational and appropriate spatial conditions, and additionally preconditions and factors for rural development using innovations.

The thesis describes theoretical basis of management of rural innovative development, within which: rural development was investigated as an object of innovation management; evolution of theories of innovative development and characteristic features of innovation management were summarized; principles, objectives and tasks of innovative rural development were distinguished.

The paper also assesses the methodological foundations of management of rural innovative development, in the context of which: a critical study of methodological tools for assessing the development of rural areas in Ukraine was conducted; tendencies in approaches to the management of innovative rural development were described; critical assessment of models and methods of rural sustainable development was made on the basis of infrastructure availability.

Analysis of the current state of rural development in the world and in Ukraine has revealed their increasing role in the socio-economic systems of the world. Besides, their uneven development depends on the economic development of the country. Trends and problems of rural development were localized based on the division of the world into four groups, according to the size of their GDP per capita (economically developed countries (more than 20 thous. USD), countries-followers (from 10 to 20 thous. USD); countries developing their economic systems (from 5 to 10 thous. USD); countries-outsiders (less than 5 thous. USD). Trends and problems of the development of Ukrainian rural areas were identified by using the analysis of statistical and other information on Ukrainian rural areas in 2007-2017. Prerequisites for the rural development were defined taking into account the identified trends of development of Ukrainian rural areas and their current state. Special emphasis was put on the complexity and diversity of such a development, as well as on the need of innovations generation and implementation, in particular in the framework of the rehabilitation and development of its infrastructure.

Within the use of innovative approaches and tools of stimulating the development of rural areas in Ukraine, methods for assessing the impact of the competitive environment on the management of innovative development of rural areas in Ukraine and infrastructure of Ukrainian rural areas were developed; institutional aspects of infrastructure availability for innovative rural development were described; directions of the development of Ukrainian rural areas on the basis of innovation in infrastructure were shaped. According to the calculations on the developed methods, the following facts were proved: the competitive environment has a negative, close to critical, impact on the management of innovative

development of rural areas in Ukraine; there is poor development of rural infrastructure both in the whole country and in its regions. Separately, following the experience of the European Union, as one of the directions of development of rural areas in Ukraine, it was suggested to concentrate all the main functions of innovation management in the country within the new national institution - the State Agency for Innovation and Development (SAID).

In the context of instruments formation and implementation needed for stimulating the development of rural areas in Ukraine, an integrated system of management of innovation development of rural areas in Ukraine was developed founded on the innovations implementation in infrastructure; organizational and economic mechanism for stimulation the innovative development of rural infrastructure was formed; the role of agricultural cooperation as a mechanism for stimulation the innovative rural development was defined; components and conditions of implementation of the system of information and consulting support of innovative development were explained. It was proved that the key component of the proposed system of information and consulting support of the development of innovation activity in rural areas should be the State Agency for Innovation and Development.

Keywords: innovation, innovative development, integrated model, infrastructure, infrastructure provision, organizational and economic mechanism, rural areas, information and consulting support, management of innovative development.

